

ניצוצות מאש התלמוד

"הר הבית" או "הר המזריה"? -- המתח הנצחי בין הקדש לחלול

השם "הר הבית" מסמל את מקום המקדש בחורבנו ובחלולו

מאת הרב ד"ר צבי איי יהודה

שלושה שמות להר בית המקדש

שלושה שמות ישנם במקרא להר שעליו היה בנוי בימי קדם בית המקדש, והם: "הר המזריה", "הר בית-ה" [ובקיצור, "הרה"], "הר הבית".

הראשון, "הר המזריה", בא בלשון הסיפור המקראי ההיסטורי (דברי הימים ב' ג/א): "ויחל שלמה לבנות את-בית-ה' בירושלם, בהר המזריה". זהו שם גיאוגרפי, מלא ניחוח בשמים (מזר). השם מתאר את ייעודו של המקום מימי עקדת יצחק שבבראשית, כמקום תורה ואורה, מזר שמים וקטורת בשמים. הסיכום החזוני של פרשת העקדה (בראשית כב/ד), "ויקרא אברהם שם-המקום ההוא, ה' יראה, אשר נאמר היום, בהר ה' יראה", קשור אף הוא למדרש המקראי של השם "מזריה", והוא גם מרמז על השם השני של המקום, הרה, בלשון הנבואה והמזמור -- "הר ה'".

השם השני, "הר בית-ה", ובקיצור "הרה", הוא שם נבואי-מזמורי. השם הזה מתאר את תפקידו של המקום כרקע אנושי-ארצי לעבודת ה'. שם זה מציין את המקום כמקור להתעלות רוחנית מוסרית של האדם. ככתוב (תהלים כד/ג-ד), מי-יעלה בהר ה', ומי-יקום במקום קדשו? נקי כפים ובר לבב וגו'. וכן בלשון חזון אחרית הימים של הנבואה. שתי נבואות מקבילות מצויות במקרא על עתידו של הר הבית באחרית הימים, של ישעיהו בן-אמוץ (פרק ב/ב-ד) ושל בן גילו הצעיר, מיכה המרשתי (פרק ד/א-ה). חזון עתיק זה של נביאי יהודה מן המאה השמינית לפני הספירה על ייעודו של הר הבית, להקרין בשורת תורה ושלוש מציון, הפך במרוצת הדורות לחזון אוניברסלי-כללי לכל העמים. הפסוק על קץ עידן המלחמות, ועל הפיכת כלי הנשק לכלי יצירה, חרות בימינו כסיסמה חזונית בין לאומית. וזו לשון הנבואה בישעיהו:

והיה באחרית הימים, נכון יהיה הר בית-ה' בראש ההרים, ונשא מגבעות, ונהרו אליו כל-הגוים. והלכו עמים רבים ואמרו: לכו ונעלה אל-הרה, אל-בית אל-הי יעקב, ונרנו מדרכיו ונלכה בארחותיו. כי מציון תצא תורה ודבר-ה' מירושלם. ושפט בין הגוים, והוכיח לעמים רבים, וכתתו חרבותם לאתים, וחניתותיהם למזמרות. לא-ישא גוי אל-גוי חרב, ולא-ילמדו עוד מלחמה.

מלבד חילופי סגנון זעירים, יש בנבואת מיכה המורשתית תוספת שני פסוקים לחזון האחרית (ד-ה): "וישבבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואין מחריד, כי-פי ה' צבאות דבר. כי כל-העמים ילכו איש בשם אלהיו, ונאנחנו נלך בשם-ה' אל-הינו לעולם ועד. כלומר: שקט אישי-אזורי על רקע של שפע כלכלי ללא פחד, וכן סובלנות דתית ברמתה האצילה ביותר. נוכל להעריך יותר את משמעות התוספת של מיכה, כשנתבונן במשמעות השם השלישי והאחרון של הרה -- "הר הבית" -- שמבועו היחידי הוא חזון התוכחה והחורבן של מיכה.

"הר הבית" הוא השם השלישי, והקיים לדורות בלשון העם וחכמיו. "הר הבית" -- זה שמו של הר המקדש בחורבנו ובחלולו. השם הזה, "הר הבית", מביע תחושת חורבן, בציינו הר שמקדשו שםם וחולל, ושליטת העם עליו חדלה. מהי המשמעות ההיסטורית והרעיונית של השם הזה?

שם זה, "הַר הַבַּיִת", בא במקרא רק פעם אחת בתוך נבואת החזות הראשונה על החורבן המתועדת במקרא, נבואת מיכה המורשתי (ג/יב), החוזרת ונשנית בספר ירמיהו (כו/יח). שם זה, "הַר הַבַּיִת", הונצח בלשון המשנה והתלמוד כשם המסמל את חורבנו וחלולו של המקום בידי פריצים. מקור השם הזה הוא בנבואת מיכה: "לִכְן בְּגַלְלֶכֶם, צִיּוֹן שֶׁדָּה תִתְרַשׁ, וִירוּשָׁלַם עֵינַי [עֵינַי; תְּרַבּוֹת] תִּתְהַיֶּה, וְהַר הַבַּיִת לְבָמוֹת יַעֲרֹ". מיד לאחר נבואת תוכחה מזעזעת זו, באה נבואת הנחמה של מיכה, בסגנון ישעיהו, "וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, יִהְיֶה הַר בַּיִת־הַ נְכוּן וְגו'".

נבואת נחמה באה כיאות מתוך הזכרת שם שמים, "יִהְיֶה הַר בַּיִת־הַ נְכוּן". אולם נבואת תוכחה, בניגוד לה, באה בסתמיות מחרידה, "וְהַר הַבַּיִת [יִתְהַיֶּה] לְבָמוֹת יַעֲרֹ". "בַּיִת־הַ" הוא מבורך. "הַבַּיִת", בסתמיות, מקולל. וכן בלשון נבואת החורבן של ירמיהו (ז/יא), "הַמְעַרְת פְּרָצִים הָיָה הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו בְּעֵינֵיכֶם? [לֹא "בַּיִת־הַ", במפורש]. וכן (שם כב/ה), "כִּי־תִתְרַבֶּה יִתְהַיֶּה הַבַּיִת הַזֶּה". וכן (שם, כו/ו), "וְנִתְתִּי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה כְּשֶׁלָּה". כשבקשו הכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים להמית את ירמיהו על נבואתו הקשה הזו, הצילוהו הַשָּׂרִים וְכַל־הָעָם באמרם אליהם (שם פסוק טז), "אִין־לְאִישׁ הַזֶּה מִשְׁפָּט־מָוֶת!". (שם פסוקים טז-יט). "וַיִּקְמוּ אַנְשֵׁים מִזִּקְנֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמְרוּ אֶל־כָּל־קְהַל הָעָם לֵאמֹר: מִיכָה הַמִּוֹרָשִׁי הָיָה נְבִיא בְיָמֵי חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה, וַיֹּאמֶר אֶל־כָּל־עָם יְהוּדָה לֵאמֹר, כֹּה־אָמַר ה' צְבָאוֹת: צִיּוֹן שֶׁדָּה תִתְרַשׁ, וִירוּשָׁלַם עֵינַי תִּתְהַיֶּה, וְהַר הַבַּיִת לְבָמוֹת יַעֲרֹ! הַהֲמֹת הַמֵּתֶהוּ חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְכַל־יְהוּדָה?! הַזְכַּרְתָּ תִקְדִים מִשְׁפָּטֵי זֶה הַצִּלָּה אֶת יִרְמְיָהוּ מֵהוּצָאָה לְהוֹרֵג. הֲרִי עוֹד לִפְנֵינוּ, קָם נְבִיא, בְיָמֵי הַזֹּהָר הַמְדוּמִים שֶׁל מַלְכוּת חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה, וְנִבֵּא חוֹרְבָן -- וְלֹא הוּמַת!"

ואלו הם דברי הנביא יחזקאל על החורבן (ז/כ-כב), "וְצָבִי עָדְיוֹ לְגֹאֲוֹן שְׁמָהוּ וְגו' וְנִתְתִּיו בְּיַד־הַזָּרִים לְבֹז... וְחִלְלוּהוּ [את בית המקדש שהוא כעדי של פאר יופי]; וְחִלְלוּ אֶת־צְפוּנָי [המקום שבו ה' צפון ומוצנע בהם], וּבְאֵיבָה פְּרִיצִים וְחִלְלוּהָ". הרד"ק שם מפרש, "וְחִלְלוּהָ, לשון נקבה; על שכונת הכבוד החונה על הארון".

המתח התהומי בין תחושת הקדושה המופשטת העולמית של הר המקדש -- שאף בחורבנו, בקדושתו הוא עומד -- לבין תחושת החורבן והחלול בידי פריצים -- משתקף בביטוי הסתמי, "הַר הַבַּיִת", שהונצח בספרות חז"ל. ומשמעותו היא שאמנם, מצד אחד, ההר נשאר בקדושתו, ואסור לעלות ולבוא בו, כי אינו מקום חולין. אולם, מצד שני, בעולמנו זה הטרור-גאולתי, "הַר הַבַּיִת" אינו "הַר הַמִּוֹרָה". אינו "הַר בֵּית הַ'" אלא הר סתירתי פרדוקסלי, שלהלכה הוא קדוש ביותר, ולמעשה הוא משוקץ בפועל ממש בבתי עבודה זרה של נכרים. השכינה שלא נסתלקה משם מעולם -- נפגעה, "וּבְאֵיבָה פְּרִיצִים וְחִלְלוּהָ". ומשום כך, השם "הַר הַבַּיִת" רווח בלשון חז"ל במקום השם המקראי "הַר הַמִּוֹרָה".

השם "הַר הַבַּיִת" הוא תחליפו של "הַר הַמִּוֹרָה". "הַר הַמִּוֹרָה" הוא שמו המקורי של ההר הידוע בימינו כ"הַר הַבַּיִת". והרי הוא אחד ההרים שבצפון-מזרח ירושלים. הוא הר הַעֲקֵדָה שעליו נבנה בית המקדש. הראשון נבנה בתקופת מלכות שלמה בן דוד (480 שנה לאחר יציאת מצרים), והשני בתקופת מלכות פרס, בימי שיבת ציון (במאה החמישית לפה"ס). השם הזה של הר המקדש, "הַמִּוֹרָה", בכתוב מלא (עם וא"ו), מופיע כאמור במקרא בסיפור בנין המקדש, בַּיִת־הַ בְּיִרוּשָׁלַם (דברי הימים ב' ג/א): "וַיִּחַל שְׁלֹמֹה לְבַנּוֹת אֶת־בַּיִת־הַ בְּיִרוּשָׁלַם, בְּהַר הַמִּוֹרָה". השם הזה מתקשר, מצד אחד, עם פרשת הַעֲקֵדָה, ומצד שני, עם שירת האהבה שבשיר השירים.

בפרשת הַעֲקֵדָה (בראשית כב/ב), אומר הא-ל לאברהם, "קַח נָא אֶת בְּנֶךְ וְגו', וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּוֹרָה, וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה, עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים". שָׁם נֹאמַר, "אֶרֶץ הַמִּוֹרָה". "אֶרֶץ", ולא הר. "הַמִּוֹרָה", בכתוב חסר (בלי וא"ו). "אֶרֶץ הַמִּוֹרָה", בספר בראשית, מציינת את המרחב ההררי של סביבות ירושלים, והיא כוללת, כאחד מהריה, גם את "הַר הַמִּוֹרָה" שבספר דברי הימים. השם בקיצורו, "הַר הַמִּוֹרָה", מופיע בשיר השירים (אכן, בְּשֵׁם הַמִּוֹרָה אינו נודף במקרא אלא בשיר השירים).

הדוד [הקב"ה, לפי הפרשנות המדרשית האליגורית] חותם את שיר-שבחו לרעייתו [כנסת ישראל], בשיר "הַנֶּזֶק יִפֶּה רַעֲיָתִי", בחרוזים אלו (ד/ו-ז): עַד שְׁיִפּוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים, אֶלֶף לִי אֶל־הַר הַמּוֹר וְאֶל־גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה. בְּלֶךְ יִפֶּה רַעֲיָתִי, וּמוֹם אֵין בָּךְ! לפי פרשנות חז"ל, "הר המור" הוא "הר המורה". וכך מקשרים מדרשי האגדה את שלושת המקורות למשורת אחת. על הר המורה, מקום העקדה, בנה שלמה את המקדש הראשון. ובבוא עת הגאולה, יתגלה האל בהר המור -- הר המורה -- ואז, רק אז, תתגלה כנסת ישראל ביופיה המושלם, ללא כל פגם.

את הניב "אַרְץ הַמִּזְרָה" שבפרשת העקדה מתרגם אונקלוס במשמעות "ארץ הפולחן". אולם, יש לשאול, איך משתקף בשם "מִזְרָה" [מוריה] רעיון הפולחן? רש"י, בפירושו לתורה, מפרש "ארץ המורה" במובן אזור ירושלים, וכן בדברי הימים (ב' ג/א), לבנות את בית ה' בירושלים בהר המורה. ומה מובן השם? "רבותינו פירשו, על שם שמשם הוראה יוצאה לישראל". ואת התרגום מפרש רש"י בדרכו: "ואונקלוס תרגמו על שם עבודת הקטורת, שיש בו מור, נרד, ושאר בשמים".

הרמב"ן מעיר על פירושו של רש"י בהבנת התרגום, "ואם כן יהיה פירושו, אל הארץ אשר תהיה מוריה, או שנקראת כן מעולם על שם העתיד". הרמב"ן מביא מדרש מבראשית רבה (נה/ז), המפרשו במובן "מקום שהקטורת קרבה", כמו שנאמר "אֶלֶף לִי אֶל־הַר הַמּוֹר" (שה"ש ד/ו). אולם, רמב"ן טוען, שדעת אונקלוס שאמר "ארעא פולחנא" [=ארץ הפולחן], אינה על המור שבקטורת, לפי שאין לשון "פולחנא" על סם אחד מסמי אחת העבודות. לדעת הרמב"ן, דעתו של אונקלוס בתרגומו היא לפרש את "אַרְץ הַמִּזְרָה" במובן "ארץ אשר יעבדו שם האלהים", וכוונתו בזה למה שדרשו בפירקי רבי אליעזר (פרק לא), שאמרו, "באצבע הראה הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו את המזבח, אמר לו זהו המזבח, הוא המזבח שהיה אדם הראשון מקריב בו, הוא המזבח שהקריבו בו קין והבל, הוא המזבח שהקריבו בו נח ובניו, שנאמר ויבן שם אברהם את המזבח, מזבח אין כתוב כאן, אלא המזבח [בה"א הידיעה], הוא המזבח שהקריבו בו הראשונים". לפי זה השם "מוריה" בא מן "מורא", "ששם יראו הא-להים ועבדו לפניו".

הרמב"ן מביא פירוש משלו: "והנכון על דרך הפשט שהוא כמו 'אֶלֶף לִי אֶל־הַר הַמּוֹר וְאֶל־גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה', כי ימצאון שם בהר ההוא מור ואהלים וקנמון, כענין שאמרו (ירושלמי פאה ז/ג), 'קנמון היה גדל בארץ ישראל והיו עזים וצבאים אוכלים ממנו'. או שנקרא כן לשבח ישראל". הרמב"ן מסכם: "והנה בכאן קורא שם הארץ 'ארץ מוריה'. ושם (דה"ב ג/א) נראה כי הר הבית לבדו יקרא 'הר המורה'. ואולי נקראת העיר על שם ההר ההוא, אשר בתוכה הארץ אשר בה המורה, וההר לבדו הוא נקרא מוריה, ואברהם ידע את הארץ ולא ידע את ההר, ולכן אמר לו שילך אל ארץ המורה, והוא יראנו אחד ההרים ששם שנקרא ככה".

בבראשית רבה (פרשה נה), על הפסוק 'לֶךְ לָךְ אֶל אֶרֶץ הַמִּזְרָה', מובאות שתי גישות מקבילות. של רבי חייא רבָּה [הגדול] מצד אחד ושל רבי ינאי מצד שני. הראשון מדגיש את ערך התורה, האורה וההוראה, והשני את ערך המורא, החרדה והמרות. האחד אמר, "מוריה" מקום שההוראה יוצָאָה ממנו לעולם, והשני אמר, "מוריה" מקום שהיראה יוצאה ממנו לעולם, וכן באותו דגם, "דביר" [לקודש הקודשים], רבי חייא אמר "דביר", מקום שֶהַדְבִיר [במובן הַדְבִיר, המאמר האלוּקָה, כמו בעשרת הדברים] יוצא ממנו לעולם, ורבי ינאי אמר, מקום שֶהַדְבִיר [במובן מְרוֹת וּשְׁלֹטוֹן] יוצא ממנו לעולם. כוונתו להנהיג האלוּקָה, כמו במלה דְבִיר, מנהיג (אין לפרשו מלשון "דְבִיר", מגפה, כמו במהדורת תיאודור-אלבק). וכן בשם "ארון", רבי חייא אמר, שמובנו מקום שהאורה יוצאה ממנו לעולם, ורבי ינאי אמר, מקום שהמורה [בה"א, מלשון ירה, השלך] יוצאה ממנו לעולם. וכך מפרשו רבי יהושע בן לוי, מלשון ירה, שמשם הקדוש ברוך הוא מורה לאומות העולם. רבי פנחס אמר, "אתר מרוותא דעלמא" -- מקום המרות האלוּקָה [מלשון ירא]. רבי שמעון בן יוחאי אמר: מקום שהוא ראוי [מלשון ראה, כלומר מכוון ומתאים] כנגד בית המקדש של מעלה.

לכל הפירושים, השם "הר המוריה" מציין את סגולותיו הרוחניות של המקום, כמקום עבודת האל. ובפשוטו אין מוריה אלא בושם המְרֹה, צמח המור, שרוקח בקטורת הסמים. נראה לי, כי הזכרת הבושם, קטורת המור, כשם המקום של המקדש, באה לסמל את עדינות עבודת הקודש בתוך כתלי הבית הקדוש, באוהל מועד או בהיכל, על המזבח הפנימי, מזבח הזהב. מזבח זה של זהב, למרות שמו, לא שימש לזביחה אלא לקטורת. זוהי עבודה שאינה כוללת שום שפיכות דמים, אלא כולה ריחנית, מדיפה ריח ניחוח. לפיכך, לדעתי, נכללת בריית "פיטום הקטורת" בתפילת היום, ונחשבת לסגולתית, לפי שהיא עבודה מעודנת ורוחנית יותר מזבח בעלי חיים (ב"סדר היום", שיש לכתוב אותה בקלף כשר בכתיבה אשורית ולקרותה בכונה גדולה בבוקר ובערב. "ואני ערב").

"הַר הַבְּיָיִת" ולא "הַר הַמּוֹרִיָּה" נתקבל כשם ההר -- למה?

"הַר הַבְּיָיִת" הוא השם המקובל בימינו ל"הר הקודש" בירושלים, שעליו היה בנוי בית המקדש היהודי. בית המקדש הארצי הזה, בית עצים ואבנים, עומד בחורבנו -- ובחילולו הממושך בידי פריצים ואוייבים - זה קרוב ל-2000 שנה (משנת 70 לסה"נ). על "הַר הַבְּיָיִת" עומדים ובנויים שני מסגדים מוסלמיים מפוארים, זה למעלה מ-1300 שנה.

שני מבנים אלו הם, מסגד "כיפת הסלע" (משנת 690 בקירוב), מעל ל"אבן השתיה" (אבן התשתית שלפי האגדה, ממנה "הושתת" העולם), ומסגד "אל אקצא" (משנת 700 בקירוב) הנחשב בעיני האיסלם כאתר השלישי בקדושתו. אמנם, מאז הנצחון הצבאי המופלא של גיבורי צה"ל במלחמת ששת הימים (1967), עבר "הר הבית" בחוק הבין לאומי מריבונות מדינית של ממלכת ירדן לשלטון מדינת ישראל. אולם ההר הזה -- שלפי החוק האלוקי העל-לאומי שייך לעד, מבחינה ייעודית ורוחנית, לעם ישראל -- נשאר גם לאחר נצחון ישראל באוטונומיה דתית-מוסלמית מלאה. הר הבית אמנם "שוחרר" מידי לגיונות האויב, אך -- באדיבות ישראל -- לא נלקח מעולם מידי המאמינים המוסלמים, הממשיכים בסגידתם במסגדים הבנויים עליו, באין מפריע.

לפי השקפת היהדות המסורתית מדור דור, בהתאם להלכה של המשנה והתלמוד וכל הפוסקים עד זמננו ועד בכלל -- "הַר הַבְּיָיִת" בחורבנו הוא מחוץ לתחום הגישה הממשית של העם היהודי. למרות קדושתו הנשגבה של ההר הנערץ הזה, שהיא עילאית, נצחית ובלתי מעורערת -- או יותר נכון, דווקא בגלל קדושתו הנפלאה הזו -- אסור לשום יהודי, עד ביאת הגואל, לעלות ולבוא בהר הבית. הנימוקים הם לכאורה פורמליים ופולחניים: הרי כולנו בחזקת "טמאים" (טומאת-מת), ואין בידינו האפשרות להִטְהָר כראוי, לשם ביקור (מותר ומאושר) באזור הקודש הזה (שהרי אין בידינו לא אפר פרה אדומה ולא האפשרות להכין אותו). אולם, לאמיתו של דבר, ההסתייגות של היהדות התורתית -- מעליה יהודית -- של יחידים או בהמונים - להר הבית במשך דורות החורבן היא עמוקה יותר. היא מושרשת בהשקפת חז"ל על דרך ההישרדות של העם בגולה בכוח האמונה ולא בכוח הזרוע. לא ב"עלייה בחומה", לא בתוקפנות חצופה, לא במרידה באומות -- בשום פנים ואופן, לא "רק כד!", בכוח הנשק, אלא אדרבה להיפך, "רק לא כד!" -- אלא בקבלת הדין באמונה, בתבונה ובתפילה, מתוך צפיה לישועה מן השמים, לגאולה העתידה והשלמה.

וכך שמרו חכמינו על המשכיות העם בגולה והצלוהו מכליון. כך הגנו עליו מהידרדרות והסתחפות לאומנית-משיחית של דחיקת הקץ, ומהכנעות לדחף ההמוני-הטבעי הגס של הריסה לעלות בהר. אכן, זוהי הסתייגות ברוכה, הכרוכה בגבורה נפשית עילאית של כיבוש היצר הלאומני ובלימת תאוות הכוח וההשתלטות, ויצר הכנעת הזולת. המקדש שאנו רואים אותו כבנוי וקים לעד, הוא המקדש של מעלה. ואילו הר המקדש של מטה, המכוון נגדו, הוא הר שומם של בית חרב. ובכל זאת אנו מצווים לשמור על כבודו וקדושתו של ההר לעד. אסור לנו לחללו בעצם נוכחותנו בו. כל ביקור של הפגנה וראוותנות בהר הזה, להדגים כוח או לסמל זכות -- מתוך קנאות לאומית או דבקות דתית -- הוא חילול הקודש. ביטוי של חוסר אמונה בקודש ברוך הוא.

מורא מקדש, או מורא שמים?

כתוב בתורה (ויקרא יט/ל), "אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ וּמִקְדְּשֵׁי תִירְאוּ, אֲנִי ה'". ודרשו חז"ל (ספרא כדושים פרשה ג/ז-ט), "יכול יהיה ירא מן המקדש? תלמוד לומר 'את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו' -- מה שבת, לא מן השבת אתה מתיירא, אלא ממי שפקד [ציווה] על השבת, אף מקדש, לא מן המקדש אתה ירא, אלא ממי שפקד על המקדש".

והוסיפו: "אין לי אלא בזמן שבת המקדש קיים [שאז חלה עלינו מצות מורא המקדש בקיומו ובקדושתו]. בזמן שאין בית המקדש קיים, מניין? [שגם אז אנו מצווים ועומדים על מורא מקום המקדש?] תלמוד לומר, את שבתותי תשמורו, ומקדשי תיראו. מה שמירת שבת לעולם, אף מורא מקדש לעולם". קדושת המקום נשארת נצחית. הדיון הזה מתבאר לאור העובדה הנפלאה שלרוב כשחז"ל מדברים על חורבן, הם נוקטים את הניב "בית המקדש", ולא "מקדש", וכשהם מזכירים בניין, הם מעדיפים את הניב בניין המקדש, כמו בביטוי "מחר יבנה המקדש" (במקום "מחר יבנה בית המקדש"). מקדש במובנו המופשט והעילאי אינו נחרב. רק בית יכול ועלול להחרב. הביטוי "הר הבית" במקום "הר המקדש" מפגין את עובדת שברירות וחורבנו של הבית החומרי, ומצביע על תוקף נצחיותו של המקדש שלמעלה. מדרש התנאים מבהיר מהות מורא המקדש: "איזו מורא? לא יכנס להר הבית במקלו ובתרמילו, במנעלו ובאפונדתו, ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא [קיצור דרך]".

התפרצות לתחומי הר הבית -- של זרים, וקל וחומר, של יהודים -- היא פעולה של חוצפנות וחילון, והיא בגדר "ביאת פריצים" למקום, המחללת את שכנת קדושתו של המקום. והרי היא מעין העמדת צלם בהיכל. כל מקום ממשי, מותחם ומקודש, חובן בחובו סכנה של האהלתו, של סגידה לו. היהודי השומר את משמרת ההלכה אינו סוגד למסגדים או למקדשים, אלא לקב"ה המרום לעילא ולעילא מכל אתר ואתר. היהודי משתדל להיות נאמן לתורת ה' ולעבודת ה' ולא, חלילה, לשום אתר או הר. היהודי דוגל בתורה מסיני, ולא סוגד להר סיני. היהודי משתדל להיות מסור לבוראו ולעבודת בוראו, ולא נאמן לאיזה אתר או הר. עצם המושג "נאמנות להר הבית", הרווח בדור נבוכים זה, הוא אלילי, מנוגד להלכה ומסוכן לשלום הציבור. האל הנאמן בכל דבריו הוא הנאמן האמיתי על הר הבית, ולא המתיימרים להיות "נאמנים" להר זה.

שכינת הקודש של יהדות התורה האמיתית שרתה על מנהיגי המדינה, בשעת רצון זו של נצחון ששת הימים, והם הבינו לנכון שאין זו מגמתנו ולא חובתנו, להרוס את מסגדי ההר, ולהחליפם בבניין בית המקדש. שאיפתנו מאז ועד עתה היא להבטיח חיים ושלום בירושלים של מטה, ולא להוריד בה מקדש הקיים ובנוי בירושלים של מעלה. מתוך אמונה איתנה אנו מתפללים לפני אבינו שבשמים, שיהי רצון מלפניו "שיבנה בית המקדש במהרה בימינו" -- ואז, רק אז, יהפך הר הבית להר המוריה ולהר בית ה'.

ועד אז -- אִיֶּהוּ גְבוּר? -- הַכּוֹבֵשׁ אֶת יְצָרוֹ, לֹא הַכּוֹבֵשׁ אֶת הַהָר!

נספח:

תוכן תשובת הרב הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א בעניין הר הבית

להלן בתמצות תוכן תשובת הרב עובדיה יוסף שליט"א בשו"ת יביע אומר (חלק ה-י"ד סימן כו) מתאריך ג סיון תשכ"ז, ירושלים ת"ו.

הרב פותח: "בהיות כי בימים אלה הפליא השם יתברך חסדיו ונפלאותיו עמנו, גבר עלינו חסדו, וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו, כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול, ויצאנו מאפלה לאורה, ומיגון לשמחה, ברוך הוא ומבורך שמו אשר שם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלינו, וברוב רחמיו וחסדיו זכינו גם לשחרורו של הכותל המערבי שריד בית מקדשינו ותפארתנו, ואף כל שטח הר הבית והמקדש נתונים נתונים המה בחסות שלטון ישראל, לכן עמדתי ואתבונן בדבר מחלוקת רבותינו הראשונים אם מותר להכנס בזמן הזה למקום המקדש, ואם יש לפרסם איסור בדבר, כדי למנוע מכשול מהחרדים לדבר ה" הוא מסיק לאיסור. "מאחר שגם בחורבנו בקדושתו עומד, אסור להקל ראש בתחום הר הבית עצמו, להכנס במנעלו ובאפונדתו, ולעשותו קפנדריא ורקיקה וכו'. וזהו שכ' הרמב"ם (בפ"ז מה' בית הבחירה ה"ז): אף על פי שהמקדש חרב היום בעוה"ר [בעוונותינו הרבים], חייב אדם במוראו, כמו שהיה נוהג בבנינו, לא יכנס אלא למקום שמותר להכנס לשם, ולא ישב בעזרה, ולא יקל ראשו כנגד שער המזרח, שנא' את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו, מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם, שאע"פ שחרב בקדושתו עומד".

הרב יוסף מצטט מאגרת הרמב"ן לבנו, "ובאתי בשלום לירושלים עה"ק ביום ט' אלול ה' אלפים כ"ז, ועמדתי בה עד מחרת יוהכ"פ, ופני מועדות לחברון עיר קברות אבותינו הקדושים וכו'. ומה אגיד בענין הארץ כי רבה העזובה וגדול השממון, כללו של דבר: כל המקודש מחבירו חרב מחבירו, וירושלים חריבה יותר מן הכל, וארץ יהודה מן הגליל, ואין ישראל בתוכה, כי מעת שבאו התתרים ברחו משם, ומהם שנהרגו בחרבם, וכו'", גם מרן הש"ע פוסק כהרמב"ם שאסור ליכנס למקדש בזמן הזה. וכן פסק המגן אברהם (סימן תקסא). כסברת הרמב"ם. וכן פסק הגאון בעל משנה ברורה בליקוטי הלכות (פי"ג דזבחים). וכן העלה בטו"ד [=בטוב טעם ודעת] הגאון מרא דארעא דישראל מהרא"י קוק בשו"ת משפט כהן (סימן צו). ע"ש.

הוא מוסיף (בסימן ח): "והנה ראיתי להר"ח הירשנזון בס' מלכי בקודש ח"א (עמוד מג), שהביא את הסיפור על השר הצדיק רב פעלים ר' משה מונטיפיורי ז"ל, שכאשר בא לא"י יחד עם רבו ד"ר לוי ז"ל, בשנת התרכ"ז, נכנסו למקום המקדש, וכשנודע הדבר ברבים, ואז היה בירושלים ר' יוסף משה מליסא (בנו של הגאון מליסא בעל חוות דעת ודה"ח) לקח שופר ותקע בחוצות ירושלים ונידה את השר, ובהיות השר ירא ה' מאד, פנה יחד עם רבו אל רבני ירושלים, ויתנצלו כי עשו זאת בתום לבב עפ"י התר הראב"ד ז"ל, ורבני ירושלים פייסו אותם, כי חרמו של ר' יוסף משה הוא כחרמו של י"ם (מליצה, ר"ת יוסף משה), כי איננו אחראי על מעשיו, ואל יחושו לנדויו. עכת"ד. ובאמת שהדבר ברור שלא כיוונו גאוני ירושלים לומר שכדין עשה השר שביקר במקום המקדש, היפך דעת הרמב"ם והרא"ש ורוב הפוסקים, אלא ר"ל [רצו לומר] שאינו חייב נידוי על כך, כיון ששוגג היה. וכ"ש השר ר' משה מונטיפיורי הנ"ל שהיה אדם חשוב מאד ומציל ישראל באונו והונו. וראה מקצת שבחו בדרשת הגאון הראש"ל מהר"ר רפאל מאיר פאניזיל, בס' לב מרפא (דקט"ו ע"ד), בשנת התרמ"ה, במלאת מאה שנה להשר הנ"ל. עש"ב. [והלוס ראיתי בקובץ אחד בשם שערי ירושלים (נדפס בשנת תרל"ט), שכ', שהשר ר' משה מונטיפיורי יצ"ו היה היהודי הראשון מתקופת חורבן הבית ועד הנה אשר הרהיב עוז להכנס למקום המקדש, ע"י רשיון מיוחד מהשולטן בקושטא, וע"י פיזור ממון רב לפחה של ירושלים וגדולי ישמעאלים, ועשה זאת שלא ברצון חכמים גדולי ישראל שבירושלים. ובס' וילקט יוסף (סי' קלד) הוסיף, שמרן הגר"ש סלאנט הוכיחו על פניו על שנכנס בשגגה למקום המקדש. ע"כ.